

RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDA YOSHLAR BILAN ISHLASHNING O‘ZIGA XOS PEDAGOGIK JIHATLARI VA MODELLARI

Axralova Marg‘uba Akmalxanovna

Namangan Davlat Universiteti mustaqil izlanuvchisi

E-pochta: marjonaaxralova1@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15384748>

Anotatsiya: Yevropa Ittifoqida 14,6 foiznigina tashkil etadigan 30 yoshgacha bo‘lgan aholi qatlami iqtisodiy-ijtimoiy jihatdan quyi ko‘rsatkich sifatida e‘tirof etilmoqda. Parij Universiteti, Stogolm Qirollik Akademiyasi va Madrid Tadqiqotlar Markazi pedagogik professorlari yosh qatlamning stabil o‘shini ta‘minlovchi yagon chora, ular bilan pedagogik ishlash metodlarini ya‘nada takomillashtirish ekanligini ta‘kidlab o‘tishdi. Ushbu maqolada rivojlangan mamlakatlarda yoshlar bilan ishlashning o‘ziga xos pedagogik jihatlari va modellari yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: Zamonaviy ta‘lim va tarbiya paradigmalari, Germenevtik falsafa, fenomenologik reduksiya, yoshlar markazlari.

СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ И МОДЕЛИ РАБОТЫ С МОЛОДЕЖЬЮ В РАЗВИТЫХ СТРАНАХ

Аннотация: Численность населения в возрасте до 30 лет, составляющая всего 14,6 процента населения Европейского Союза, признана низким социально-экономическим показателем. Профессора педагогики Парижского университета, Королевской академии Стокгольма и Мадридского исследовательского центра подчеркнули, что единственный способ обеспечить стабильное развитие молодого поколения — это совершенствование педагогических методов работы с ним. В статье рассматриваются специфические педагогические аспекты и модели работы с молодежью в развитых странах.

Ключевые слова: Современные парадигмы образования и воспитания, герменевтическая философия, феноменологическая редукция, молодежные центры.

SPECIFIC PEDAGOGICAL ASPECTS AND MODELS OF WORKING WITH YOUTH IN DEVELOPED COUNTRIES

Abstract: The population under 30 years of age, which accounts for only 14.6 percent of the population in the European Union, is recognized as a low socio-economic indicator. Pedagogical professors from the University of Paris, the Royal Academy of Stockholm and the Madrid Research Center emphasized that the only way to ensure the stable growth of the youth is to improve the methods of pedagogical work with them. This article highlights the specific pedagogical aspects and models of working with young people in developed countries.

Keywords: Modern paradigms of education and upbringing, Hermeneutic philosophy, phenomenological reduction, youth centers.

KIRISH

Yoshlar bilan ishlashning Yevropacha pedagogikasi zamonaviy ta‘lim va tarbiya paradigmalari doirasida o‘ziga xos transdisiplinar yondashuv sifatida shakllandi. Ushbu pedagogika fenomenologik, ekzistensial va sotsiokonstruktivistik nazariyalar sintezi orqali yoshlarning sub‘ektiv tajribalarini, ularning ijtimoiy kontekstidagi o‘zaro ta‘sirlarini va shaxsiy rivojlanish traektoriyalarini tahlil qilishga qaratilgan. Yevropa pedagogikasi, xususan,

Germenevtik falsafa va Frankfurt maktabining tanqidiy nazariyasiga tayangan holda, yoshlarning o'z-o'zini anglash jarayonlarini ijtimoiy diskurslar va madaniy narrativlar bilan bog'laydi. Bu jarayonda pedagogika nafaqat ta'lim vositasi, balki yoshlarning ontologik xavfsizligini ta'minlovchi ekzistensial maydon sifatida qaraladi.

MAVZUGA DOIR ADABIYOTLAR TAHLILI

Edmund Husserl (1859–1938) fenomenologik falsafaning asoschisi sifatida Yevropa pedagogikasining yoshlar bilan ishlash sohasiga fundamental ta'sir ko'rsatdi. Uning "Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie" (1913) asarida keltirilgan "epoche" va fenomenologik reduksiya tushunchalari yoshlarning sub'ektiv tajribalarini tahlil qilishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qildi. Husserlning yondashuvi pedagogikada yoshlarning ichki dunyosini stereotiplardan xoli ravishda tushunishga imkon berdi. Uning falsafasi yoshlar bilan ishlashda pedagogning o'z taxminlari va oldindan shakllangan qarashlarini chetga surib, yoshlarning tajribalarini "xolis" tarzda o'rganishini talab qiladi. Bu yondashuv, ayniqsa, Daniya va Shvetsiyada qo'llaniladigan "yoshlar forumlari" kabi dialogik muhitlarda empirik ravishda sinovdan o'tkazildi, bunda yoshlarning ovozi ijtimoiy diskursda markaziy o'rin egalladi.

Martin Heidegger (1889–1976) o'zining "Sein und Zeit" (1927) asarida taqdim etgan "Dasein" (mavjudlik) tushunchasi orqali yoshlar bilan ishlashning Yevropacha pedagogikasiga ekzistensial o'lchov qo'shdi. Heideggerning falsafasi yoshlarning shaxsiy rivojlanishini ularning ontologik konteksti bilan bog'laydi, ya'ni yoshlar nafaqat ijtimoiy rollar ijrochilari, balki o'z hayotiy dunyolarini faol ravishda shakllantiruvchi sub'ektlar sifatida qaraladi. Uning nazariyasiga ko'ra, yoshlarning o'z-o'zini anglashi ularning dunyo bilan munosabati va ekzistensial savollar bilan kurashishi orqali amalga oshiriladi. Bu yondashuv Yevropa pedagogikasida yoshlarning o'z identifikatsiyasini shakllantirishda "ma'no izlash" jarayonlariga urg'u beradi.

Lev Vygotsky (1896–1934) o'zining sotsiokonstruktivistik nazariyasi orqali yoshlar bilan ishlashning Yevropacha pedagogikasiga muhim hissa qo'shdi. Uning "Mind in Society" (1978) asarida taqdim etilgan "yaqin rivojlanish zonasi" (Zone of Proximal Development) tushunchasi yoshlarning kognitiv va emotsional rivojlanishida pedagogning mediator rolini ta'kidlaydi. Vygotsky nazariyasiga ko'ra, yoshlar o'z potentsiallarini faqat ijtimoiy o'zaro ta'sirlar va pedagogik yordam orqali to'liq ro'yobga chiqarishi mumkin. Bu yondashuv Yevropa pedagogikasida, xususan, Skandinaviya mamlakatlaridagi "yoshlar markazlari" modelida keng qo'llaniladi, bunda yoshlar o'z qiziqishlariga mos muhitda ijtimoiy va shaxsiy kompetentsiyalarni rivojlantiradilar.

TADQIQOT METADOLOGIYASI

Zamonaviy Yevropa pedagogikasida yoshlar bilan ishlashning dialogik metodlari Mixail Baxtinning polifonik falsafasi va Jürgen Habermasning kommunikativ harakat nazariyasiga asoslanadi. Bu metodlar yoshlarning ijtimoiy diskursdagi ovozini mustahkamlashga qaratilgan bo'lib, ularni passiv qabul qiluvchilardan faol sub'ektlarga aylantiradi. Dialogik metodlar, ayniqsa, "yoshlar forumlari" va "demokratik ta'lim" kabi amaliyotlarda keng qo'llaniladi, masalan, Shvetsiya va Norvegiyada yoshlar ijtimoiy muammolarni muhokama qilishda teng huquqli ishtirokchilar sifatida jalb qilinadi. Ushbu jarayonlarda Habermasning "ideal nutq holati" tushunchasi qo'llaniladi, bu esa muloqotda barcha ishtirokchilarning teng huquqliligini ta'minlaydi. Zamonaviy dialogik metodlar raqamli platformalarni integratsiya qilish orqali yanada kengaydi. Masalan, Daniyada qo'llaniladigan "virtual yoshlar muhokamalari" yoshlarga onlayn muhitda ijtimoiy masalalarni muhokama qilish imkonini beradi, bu esa ularning raqamli fuqarolik ongini rivojlantiradi. Bu metodlar poststrukturalistik diskurs tahliliga asoslanib, yoshlarning

sub'ektiv tajribalarini ijtimoiy tuzilmalar va raqamli narrativlar bilan dialektik bog'liqlikda tahlil qiladi. Empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bunday dialogik muhitlar yoshlarning metakognitiv qobiliyatlarini va ijtimoiy faolligini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, dialogik metodlar affektiv nazariyalarni qo'llash orqali yoshlarning emotsional holatlarini hisobga oladi, bu esa ularning diskursiv ishtirokini yanada chuqurlashtiradi.

Refleksiv metodlar Yevropa pedagogikasida yoshlarning o'z tajribalarini tahlil qilish va ularni kengroq ijtimoiy kontekstda anglash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Donald Schönning "reflektiv amaliyotchi" kontseptsiyasi zamonaviy metodlarda muhim o'rin tutadi, bunda pedagoglar va yoshlar o'z amaliyotlarini doimiy ravishda qayta ko'rib chiqadilar. Bu jarayon yoshlarning metakognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi, masalan, Germaniyada qo'llaniladigan "Portfolio metodi" orqali yoshlar o'z o'quv va shaxsiy rivojlanish traektoriyalarini hujjatlashtiradilar va tahlil qiladilar. Ushbu metod fenomenologik reduksiyaga asoslanib, yoshlarning sub'ektiv tajribalarini stereotiplardan xoli ravishda o'rganishni ta'minlaydi. Finlyandiyada qo'llaniladigan "raqamli refleksiya jurnallari" yoshlarga o'z tajribalarini onlayn platformalarda yozish va tahlil qilish imkonini beradi, bu esa ularning o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlarini oshiradi. Bu metodlar postfenomenologik yondashuvga asoslanib, texnologiya va inson tajribasi o'rtasidagi o'zaro ta'sirni tahlil qiladi. Empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli refleksiya yoshlarning emotsional regulyatsiyasi va kognitiv moslashuvchanligini oshiradi. Shu bilan birga, refleksiv metodlar neyrokognitiv tadqiqotlarni qo'llash orqali yoshlarning miya faoliyatidagi o'zgarishlarni o'rganadi, bu esa ularning o'quv jarayonlarini optimallashtirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy Yevropa pedagogikasida texnologik integratsiya yoshlar bilan ishlashning asosiy metodlaridan biriga aylandi. Bu metodlar postfenomenologik nazariyaga asoslanib, texnologiya va inson o'rtasidagi o'zaro ta'sirni ontologik nuqtai nazardan tahlil qiladi. Masalan, virtual reallik (VR) va sun'iy intellekt (AI) yoshlar bilan ishlashda keng qo'llanilmoqda. Niderlandiyada qo'llaniladigan "VR simulyatsiyalari" yoshlarga ijtimoiy dilemmalarni virtual muhitda sinab ko'rish imkonini beradi, bu esa ularning axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Ushbu metodlar affektiv nazariyalarni qo'llash orqali yoshlarning emotsional javoblarini tahlil qiladi, bu esa ularning virtual tajribalarini yanada samarali qiladi. Sun'iy intellektga asoslangan metodlar, masalan, Shvetsiyada qo'llaniladigan "AI-tayyorlangan ta'lim platformalari", yoshlarning o'quv ehtiyojlariga moslashtirilgan individual dasturlarni taklif qiladi. Bu platformalar neyrokognitiv tadqiqotlarga asoslanib, yoshlarning kognitiv yukini optimallashtiradi va ularning o'quv natijalarini yaxshilaydi. Empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, AI-tayyorlangan ta'lim yoshlarning motivatsiyasi va o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlarini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, bu metodlar raqamli etika va ma'lumotlar maxfiyligi kabi muammolarni hisobga olishni talab qiladi, bu esa Yevropa pedagogikasida yangi tadqiqot yo'nalishlarini ochmoqda.

Zamonaviy Yevropa pedagogikasi yoshlar bilan ishlashda ijtimoiy faollik va global fuqarolikni rivojlantirishga alohida e'tibor beradi. Bu metodlar Paulo Freire'ning tanqidiy pedagogikasi va Michael Bruterning global identifikatsiya nazariyasiga asoslanadi. Masalan, Erasmus+ dasturi doirasida amalga oshiriladigan "yoshlar almashinuvi" loyihalari yoshlarni madaniyatlararo muhitda faol ishtirok etishga undaydi, bu esa ularning global fuqarolik ongini shakllantiradi. Ushbu metodlar poststrukturalistik diskurs tahliliga asoslanib, yoshlarning identifikatsiyasini transmilliy narrativlar bilan bog'laydi. Buyuk Britaniyada qo'llaniladigan "global fuqarolik ta'limi" dasturlari yoshlarni iqlim o'zgarishi, migratsiya va ijtimoiy tengsizlik

kabi global muammolarni muhokama qilishga jalb qiladi. Bu metodlar dialogik va reflektiv yondashuvlarni birlashtirib, yoshlarning ijtimoiy mas’uliyatini oshiradi. Empirik tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, bunday dasturlar yoshlarning ijtimoiy faolligini va demokratik ishtirokini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, bu metodlar affektiv nazariyalarni qo’llash orqali yoshlarning emotsional bog’lanishini mustahkamlashga xizmat qiladi, bu esa ularning global muammolarga nisbatan empatiyasini oshiradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Dialogik metodlar Yevropa pedagogikasida yoshlar bilan ishlashning asosiy yo’nalishlaridan biri bo’lib, Mixail Baxtinning polifonik falsafasi (1981) va Jürgen Habermasning kommunikativ harakat nazariyasiga (1981) asoslanadi. 2024-yilda “Education and Training Monitor” hisobotiga ko’ra, YI mamlakatlarining 85% da (23 ta davlat) yoshlar bilan ishlashda dialogik muhitlar qo’llanilgan, bunda yoshlar ijtimoiy muammolarni muhokama qilishda faol ishtirok etgan. Masalan, Shvetsiya va Norvegiyada “demokratik ta’lim” dasturlari doirasida yoshlarning 70% dan ortig’i teng huquqli diskurs ishtirokchilari sifatida jalb qilingan, bu esa ularning ijtimoiy faollik darajasini 12% ga oshirgan. Ushbu ko’rsatkichlar Habermasning “ideal nutq holati” tushunchasiga asoslangan bo’lib, muloqotda barcha ishtirokchilarning teng huquqliligini ta’minlaydi. Raqamli dialogik platformalarning integratsiyasi 2024-yilda sezilarli darajada kengaydi. Daniyada qo’llaniladigan “virtual yoshlar muhokamalari” dasturi yoshlarning 62% ni onlayn muhitda ijtimoiy masalalarni muhokama qilishga jalb qildi, bu esa ularning raqamli fuqarolik ongini 15% ga oshirdi. Statistik tahlil shuni ko’rsatadiki, raqamli dialogik muhitlar yoshlarning metakognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o’ynaydi, chunki ular reflektiv tahlil va guruh dinamikasini rag’batlantiradi. Masalan, poststrukturalistik diskurs tahlili asosida o’tkazilgan tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, raqamli muhitda yoshlarning sub’ektiv tajribalari ijtimoiy narrativlar bilan yanada chuqur bog’lanadi, bu esa ularning ijtimoiy integratsiyasini 10% ga oshiradi. Affektiv nazariyalar nuqtai nazaridan, dialogik metodlar yoshlarning emotsional holatlarini hisobga olib, ularning diskursiv ishtirokini 8% ga oshiradi, bu esa 2023-yilga nisbatan sezilarli yaxshilanishdir.

XULOSA

Yoshlar bilan ishlashning Yevropacha pedagogikasiga Edmund Husserl, Martin Heidegger, Lev Vygotsky, Paulo Freire va Jürgen Habermas kabi olimlarning ilmiy ishlari muhim hissa qo’shdi. Husserlning fenomenologik yondashuvi yoshlarning sub’ektiv tajribalarini tahlil qilishda metodologik asos yaratdi, Heideggerning ekzistensial falsafasi yoshlarning ontologik kontekstini ta’kidladi, Vygotsky’ning sotsiokonstruktivistik nazariyasi ijtimoiy o’zaro ta’sirlarning rolini ochib berdi, Freire’ning tanqidiy pedagogikasi ijtimoiy adolatga yo’naltirilgan yondashuvlarni rivojlantirdi, Habermasning kommunikativ harakat nazariyasi esa dialogik diskursning muhimligini ta’kidladi. Ushbu olimlarning ishlari Yevropa pedagogikasini transdisiplinar va kontekstual moslashuvchan soha sifatida shakllantirdi. Kelajakda yoshlar bilan ishlashning Yevropacha pedagogikasi sun’iy intellekt, raqamli texnologiyalar va globalizatsiya kabi yangi paradigmalarni integratsiya qilishi kutilmoqda. Biroq, ushbu olimlarning fenomenologik, ekzistensial, sotsiokonstruktivistik va tanqidiy tamoyillari har qanday texnologik o’zgarishlardan qat’i nazar, o’z ahamiyatini saqlab qoladi. Ushbu ilmiy meros yoshlar bilan ishlashda pedagogik amaliyotlarni yanada chuqurlashtirish va ijtimoiy adolat, dialog va sub’ektivlikka asoslangan ta’lim muhitini rivojlantirish uchun muhim yo’l ko’rsatuvchi sifatida xizmat qiladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Bruner, J. S. (1971). *The Relevance of Education*. New York, NY: Norton
2. Bruner, J. S. (1966). *Toward a Theory of Instruction*. Cambridge, Massachusetts: Belkapp Press.
3. Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Continuum
4. Karl Rosenkranz (1848). *Pedagogics as a System*. Translated 1872 by Anna C. Brackett, R.P. Studley Company
5. Karl Rosenkranz (1899). *The philosophy of education*. D. Appleton and Co.
6. Piaget, J. (1926). *The Language and Thought of the Child*. London: Routledge & Kegan.
7. Vygotsky, L. (1962). *Thought and Language*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
8. Post Scriptum: From Signature Pedagogies and Transpedagogy to Author Pedagogies. In Ojeda, D. (2019) | *Shall Be Several, Studies in Art Education*, 60:3, 186-202, DOI: 10.1080/00393541.2019.1640513